

SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA KASB-HUNAR O'RGANISHGA DOIR MUOMMONING YORITILISHI

Amirova Nazokat Uroq qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Yoshlarga ta'lim -tarbiya berish, kasb hunarga o'rgatish, sharqda hunar o'rganish va uning muvafaqqiyati, insonlarga hunar va uning foydali tomonlari hunarli kishining fazilatlarini va sifatleri xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Kasb-hunar, ta'lim-tarbiya, inson kamoloti, mehnat insonning shaxs sifatida kamol topishining bir mezoni, amaliy sa'nat, amaliy fazilat.

ABSTRACT

Education and training of young people, training in the profession, learning a trade in the East and its relevance, the craft for people and its benefits are reflected on the virtues and qualities of a skilled person.

Keywords: Profession, education, human maturation, labor are a criterion for the maturation of a person as a person, practical training, practical virtue. Profession, education, labor are a criterion for the maturation of a person as a person, practical training, practical virtue.

Sharqda yoshlarga ta'lim va tarbiya berish, ularga kasb-hunar o'rganish qadimiy an'analaridan hisoblanadi. Ayniqsa, hunarmand va kosiblar, me'mor va naqqoshlar, dehqon va chorvadorlar o'z farzandlarini yoki shogirdlarini tarbiyalashga kasb sirlarini o'rganishga juda katta ahamiyat berilgan. Xalqimizning yosh avlod tarbiyasiga bu qadar e'tibor berishni ko'rsatuvchi turli-tuman naqlar va rivoyatlar, maqollarning asrlar osha to'planib kelganligini ham alohida qayd etish o'rinlidir. Jumladan, ustozdan o'zmagan shogird shogird emas. Hunarli kishi xor bo'lmas, yoki bir yigitga yetmish hunar oz kabi ko'plab hikmatli so'zlar borki, ular qadim qadimdan ota-bobolarimiz yosh avlodni ruhan va jismonan barkamol hamda o'ziga munosib biror bir kasbkor egasi bo'lib yetishishlariga da'vat etib kelganlarining yaqqol isbotidir.

Sharq mutafakkirlari ta'limotida o'g'il va qizlarga ta'lim va tarbiya berish bilan birga ularni kasb-hunarga o'rgatish g'oyasi ham muhim o'rin egallaydi. Bundan ko'rindiki, kasb tanlash kasbga yo'naltirish masalalari hozirgi kun uchun yangilik bo'lmay, balki azaliy muammo sifatida o'rganib kelinmoqda. Jumladan, Abu Nasr

Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Jomiy, Axmad Donish, Davoniy va boshqalar tomonidan yozilgan asarlarda muammo atroflicha talqin qilingan.

Abu Nasr Forobiyning ta'kidlashicha, "Ta'lim – degan so'z xalqlarda shaharliklar o'rtasida nazariy fazilatlarni birlashtirish, tarbiya esa shu xalqlar o'rtasidagi tug'ma fazilat va amaliy kasb-hunar fazilatlarini birlashtirish degan so'zdir".

Ta'lim faqat so'z va o'rganish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa amaliy ish tajriba bilan ya'ni shu xalq shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo'lgan ish –harakat, kasb-hunarga berilgan bo'lishi, o'rganishdir"-deydi.

Forobiy ta'lim–tarbiya ishlarini ikki yo'l bilan amalga oshirishni nazarda tutadi .

Amaliy fazilatlar va amaliy san'at kasb-hunarlarda ularni bajarishga odatlantirish masalasiga" kelganda, bu odam ikki yo'l bilan hosil qilinadi: bulardan birinchisi qanoatbaxsh so'zlar, chorlovchi, ilhomlantiruvchi so'zlar yordamida odatda hosil qilinadi, malakalar vujudga keltiriladi, odamdagi g'ayrat intilish harakatga aylantiriladi.

Ikkinchi yo'l usul majbur etish yo'li. Bu usul gapga ko'nmovchi qaysar shaharliklar va boshqa sahroiylar xalqlarga nisbatan qo'llanadi.

Abu Rayhon Beruniy inson kamolotida mehnat va mehnat tarbiyasi haqida muhim fikrlarni bayon etadi. U har bir hunar egasini mehnatiga qarab turlarga bo'ladi. Og'ir mehnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm ahli olimlar mehnatiga alohida e'tibor berish, hayrihoh bo'lishga chaqiradi, ularni ma'rifat tarqatuvchilar jamiyat ravnaqiga hissa qo'shuvchilar, deb biladi. Shu bilan birga og'ir mehnat qiluvchi konchilar yer ostida gavhar izlovchilar, dehqonlar haqida gapirib, ularning mehnatini rag'batlantirib turish kerak deydi. Ayniqsa podshohlar bunday mehnat ahliga g'amxo'r bo'lishi kerakligini alohida eslatadi. Chunki ana shu mehnat ahli hukmronlikning tayanchi deb hisoblaydi.

Beruniy bolalarni mehnatga o'rgatish metodlari, yo'llari haqida ham fikr yuritadi. Masalan, bolalarni eng kichik yoshdan mehnatga o'rgatish kerak, deydi. Mehnat tarbiyasi o'sha davr tarbiya an'anasiga binoan vorislikka katta ahamiyat beradi.

Hunarmandchilikning bunday yakka holda o'rgatilishi malakali kasb egalarining yetishib chiqishiga yordam bergan, halol va vijdonan mehnat qilishga yo'llaganki, bu insonning kamolga yetishida muhim pog'ona bo'lgan. Zero, qadimdan har bir inson shohmi yoki oddiy fuqaromi hunarning bir yoki bir nechta turini bilishi zarur, deb hisoblangan. Shunga buyuk shaxslar ham beklar ham mol-mulk egalari bo'lgan boylar ham oddiy fuqaro ham o'z farzandining bilimli bo'lishi bilan birga hunarli bo'lishiga ham e'tibor bergan va bu yozilmagan qonunga barcha birdek amal qilgan. Chunki kishilik jamiyati paydo bo'lgandan boshlab, kishilar o'z mehnati va hunari bilan kun kechirishga majbur bo'lgan va bu hayot taqozosi asoratida qabul qilingan. Shuning uchun ham Beruniy inson har tomonlama kamolga yetishi uchun u ilmi bo'lishi bilan

birga mehnatsevar va hunar egasi bo'lishi ham kerak deydi. Abu Ali ibn Sinoning mehnatsevarlik tarbiyasi borasidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Jumladan, u har bir bolani biror hunarga o'rgatmoq shart, deydi.

Yosh yigit biror hunarni o'rgansa, uni hayotga tatbiq eta olsa va mustaqil hunar tufayli oilani ta'minlaydigan bo'lsagina otasi uni uylantirib qo'ymog'i lozim, deb hisoblaydi. O'spirin hunar egallashi bilan unda nafaqat axloqiy hislar, balki xarakterning irodaviy hislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Hunar egallash orqali o'spirinlardan sabr-bardoshlilik, chidamlilik, mehnatsevarlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, zukkolik kabi insoniy sifatlar shakllanadi.

Ibn Sino har bir insonning mijozidan kelib chiqqan holda unga alohida e'tibor berish kerakligini ta'kidlash tufayli juda katta amaliy ish qilganligiga guvoh bo'lish mumkin. Uning fikricha, har bir inson faqat unga tegishli bo'lgan xususiyatlargagina egadir. Unga o'xshagan insonlar kamdan-kam bo'ladi.

Yusuf Xos Hojibning o'sha davrda kosib hunarmandlarga naqadar xayrixohligi o'zidan o'zi emasdi. Chunonchi davlatning tinch osoyishtaligi, jahonda tutgan mavqei, boyligi, xalqning farovonligi ana shu toifadagi kishilarga bog'liq edi. Zero, kasb-hunar ta'limining ijtimoiy – siyosiy, moddiy va madaniy taraqqiyotning o'lchov birligi sanalardi.

Yusuf Xos Hojib jamiyat taraqqiyoti va xalq farovonligida muhim o'ringa ega bo'lgan dehqonlar va chorvadorlarlar, savdogarlar, tabiblar, olimlar haqida ham muhim fikrlar bayon etadi va har birining jamiyatdagi o'rnini ko'rsatib beradi.

Kaykovus jamiyat taraqqiyotida ilm bilan birga kasb-hunarning zarurligini ta'kidlaydi: “Agar kishi har qancha oliy nasab va asl bo'lasa-yu, ammo hunari bo'lmasa, u haloyiqning izzat hurmatidan noumid bo'lur. Ongni senga ota va onang qo'ymishlar, sen unga g'arra bo'lmagin. Ammo sen hunar bilan birga nomga ega bo'lg'il”. Kasb-hunar o'rganishni bilim olish bilan qo'shib olib borishni tavsiya etadi. Fanni amaliyot bilan uzviy aloqada, deb qaraydi. Kaykovusning bu qarashlari o'sha davrning ilg'or qarashlaridan hisoblanadi.

Kaykovusning “Qobusnoma” asarida kasb –hunar haqida bir qator fikr mulohazalar keltiriladi. Aynan keltirilgan fikrlardan kasb-hunarning inson hayotidagi o'rni mohiyati haqidagi qarashlari ilgari surilgan. Ey farzand ogoh bo'lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf yetkurmas. Bilursanki, tikanli butaning tani bordur, ammo soyasi yo'qdur. Hunarsiz kishi ham tikanli buta yanglig' na o'ziga na o'zgaga foyda berur.

Agar kishi har qancha oliy nasab va asl bo'lsa ammo hunari bo'lmasa, xaloyiqning izzat va hurmatidan noumid bo'lur. Agar kishida ham nasab ham gavhari ham hunarbezak bo'lmasa undan battaroqdir. Jahd qilg'il asl bo'lsa unga g'arra bo'mag'il, nedinkim tan gavhari ziynati bilan ziynatlangan bo'masa u hech narsaga arzimadir.

Andoqqim debdurlar: ulug‘lik aql va donishmandlik biladur, gavhar va nasab bila bo‘lmas”.

Ayniqsa, uning turli kasb-hunar vakillari haqidagi fikrlari amaliyotga tatbiq etishda o‘ta muhimligi bilan diqqatga sazovor. Masalan, ”Dabirlik va kotiblik zikrida bobida yozma nutqni yaxshi egallash, chiroyli yozish va mashq qilishni maslahat beradi. U xat yozishda sa’jga rioya etish, har bir so‘zni yoqimli, tushunarli, qisqa yozish, zukko va sezgir bo‘lishni ta’kidlaydi. Xattotlikning ulug‘ hunar ekanligi, ammo bu hunarda hech qachon soxtalik, pastkashlik qilmaslikni, sir saqlashni tavsiya etadi.

Sa’diyning “Guliston” asari ahloqiy ta’limot bilan ayniqasa mashhurdir. Zero, mazkur asarda insoniylik, sahovat, qanoat adolat kabi hislatlar ulug‘lanadi.

Jomiy ham xuddi Forobiy singari biror foydali kasb-hunarni egallashni yoshlarning asosiy burchi deb hisoblaydi. U biror odam ikki ishni eplay olmasligini ta’kidlaydi, faqat muayyan bir hunar bilan shug‘ullanish uni puxta o‘zlashtirish lozimligi haqida gapiradi.

Jomiy hunar egallashni u bilan shug‘ullanishni har qanday boylikdan afzal ko‘radi, yoshlarni hunar egallashga chaqiradi.

Jomiy bilim-hunarsiz kishini o‘tindan boshqaga yaramaydigan mevasiz daraxtga o‘xshatadi. U har bir yoshni ota obro‘si, shon-shuhratidan mag‘rurlanmay o‘z yo‘lini tanlashiga, ilm-hunar o‘rganishga undaydi. Shuningdek, hunar o‘rganishga undaydi. Shuningdek, hunar o‘rganish har bir kishi uchun u yoshmi, keksami, shohmi, fuqaromi barchaga barobar, - deb ta’kidlaydi.

Sharqning qomusiy olimlaridan Davoniy bolalarning kasb-hunar egallashi to‘g‘risida ham e’tiborga sazovor fikrlar bildirgan. Muallim talabalarning qobiliyatini qaysi kasb bilan qiziqishini juda yaxshi bilishi lozim. Agar bola ma’lum bir kasb-hunar yoki ilm bilan shug‘ullansa, uni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va bu ilm yoki kasbni egallash uchun kerakli shart – sharoit yaratib berish lozim. Har bir kishining deb yozadi Davoniy, hamma kasbni egallashga qobiliyati bo‘lmaydi, balki muayyan odamning kasbga qobiliyati bo‘ladi.

Bir kasb-hunarni o‘rganishga intiluvchilar butun iste’dodlarini ana shu kasbni egallashga qaratadilar, natijada o‘z sevgan kasb-hunarlarini tezda va puxta o‘zlashtirib oladilar. Davoniyning bu fikrlari Forobiyning quyidagi fikrlariga juda o‘xshab ketadi: “Kasb-hunarni egallash va kamolotga erishishga o‘z ixtiyoricha havas bilan intilgan kishilar haqiqiy fazilat egalari va haqiqiy san’at ahllaridir”.

Davoniy insonga foyda keltiradigan kasb-hunarni uchga bo‘ladi, ya’ni ular kishining ruhiy (ma’naviy) quvvatiga bog‘liq bo‘lib, birinchisi, inson aqliga tegishlidir, bunga vazirlik kasbini kiritadi. Ikkinchisi ta’lim –tarbiya natijasida vujudga keladi. Bunga astronomiya, matematika, tibbiyot va geometriya fanlari bilan shug‘ullanish

kiradi. Uchinchisi, kishining shijoati va jasurligi namoyon bo'ladigan kasblardir: bular-dushmanga qarshi kurash, chegarani qo'riqlash va boshqalardir.

Ustoz olim biror ish yoki kasb bilan shug'ullanishni xohlamaydigan kishilarni tanqid qiladi. U ham xuddi Jomiy singari o'z otasining boyligiga ishonib kasb-hunar egallamagan yoshlarni qoralaydi. U yoshlarni mehnat hunar o'rganishga chaqiradi, uningcha kishi faqat mehnatda kamolot va baxt – saodatga erishishi mumkin. Shunday qilib, Davoniy kasb-hunar egallashni kishining eng go'zal fazilatlaridan biri, deb hisoblaydi. Inson kasb-hunarni egallashga uni takomillashtirishga intilish bilan jamiyatga ham foyda keltiradi, demak bunday kishi har qanday tahsinga savovordir. U kishilarni eng avvalo kasb-hunariga qarab toifalarga bo'ladi. Birinchi toifaga qalam ahllarini olimlar, noiblar, munajjimlar, qozilar injenerlar, musulmon qonunshunoslarini; ikkinchi toifaga harbiylarni; uchinch toifaga savdogar hunarmand boshqalarni kiritadi. To'rtinchi toifaga esa dehqonlar qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanuvchilardan iboratligini ko'rsatib o'tadi.

Davoniyning kasb-hunar egallash to'g'risidagi ijobiy qarashlaridan biri shuki, u birinchi navbatda oddiy xalq mehnatini, xususan dehqon mehnatini ulug'laydi. Insonning faqat mehnati tufayligini baxt-saodatga erishuvchi mumkinligini, mehnat insonning shaxs sifatida kamol topishining bir mezoni ekanligini isbotlaydi.

Xulosa o'rinda shuni ta'kidlash lozimki, sharq allomalari asarlaridagi kasb tanlash, kasbga yo'naltirish borasidagi fikrlarni o'rganish, ularni amaliy hayotga tadbiq etish, o'sib kelayotgan yosh avlodni ongli kasb tanlashga yordam beradi. Bu esa bolalarni yoshligidanoq kasb-hunarga o'rgatish jamiyatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, ularda kasbga xos tushuncha, tasavvur va bilimlarini boyishiga xizmat qiladi. Kasb-hunarni egallash va uning fazilatleri, hunarli kishi xor bo'lmasligi haqida sharq allomalarning fikrlari va qarashlari yoritib o'tilgan.

SHarq mutafakkirlari tomonidan kasblarning 3 turga bo'linishi, va bu kasblar insonni har tomonlama yetuklikka va mukamalikka yetishishiga sababchi bo'luvchi kasblar sirasiga kirishini aytib o'tadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Abdurahmon Jomiy «Tanlangan asarlar» Toshkent, Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971-yil.
2. Abu Nasr Forobiy. Baxt - saodatga erishuv haqida Risolalar Toshkent «Fan» 1975-yil
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993. –y

4. Zarnigor, N. (2022). RAHBAR PSIXOLOGIYASI VA UNING MEHNATIGA QO‘YILADIGAN TALABLAR. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(24), 121-125.
5. Amirova, N. (2022). THE ATTITUDE TO MOTIVE AND MOTIVATION IN WORLD PSYCHOLOGY. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 3(11), 149-152.
6. Amirova, N. U. (2023). PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY MOTIVATSIYANING PSIXOLOGIK SHART-SHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(1 SPECIAL), 212-215.
7. Amirova, N. (2023). O ‘QITUVCHI FAOLIYATIDA MOTIV VA MOTIVATSIYANING AHAMIYATI. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii , 3 (3), 60-66.
8. Davlataliyevna, S. N. (2022). OILADAGI SALBIY MULOQOTNING FARZAND PSIXOLOGIYASIGA TA’SIRI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 475-478.
9. Davlataliyevna, S. N. (2022). PSYCHOLOGY AND ITS PRINCIPLES. Scientific Impulse, 1(5), 823-826.
10. Davlataliyevna, S. N. (2022). UMUMIY PSIXOLOGOYA VA TURLI XIL PSIXOLOGIK AMALIYOTLAR. Scientific Impulse, 1(5), 820-822.
11. Rixsiyeva, M., & Samatova, N. (2020). HUMAN PSYCHOLOGY AND ITS ROLE IN ETHNIC SOCIETY. www. conferencepublication. com, 12.
12. To‘raxonova, M. (2023). BO ‘LAJAK O ‘QITUVCHILARNING KASBIY O‘ZLIGINI ANGLASHINING PSIXOLOGIK OMILLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(3), 54-59.
13. Бозорова, М., & Турахонова, М. (2021). РОЛЬ ЭТНОПЕДАГОГИКИ В ПРОЦЕССЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ. Энигма, (32), 82-86.